

BOGUSŁAW DYBAŚ (Toruń–Wiedeń)

PROFESOR MARIAN BISKUP
I POLSKIE BADANIA NAD INFLANTAMI

Słowa kluczowe: polska historiografia inflancka; międzynarodowe kontakty naukowe; Łotwa; Estonia; organizacja badań historycznych

W dorobku naukowym Mariana Biskupa badania nad Inflantami¹ i w ogóle zainteresowanie tą problematyką zajmuje miejsce szczególne. W kompletnej bibliografii autora, publikowanej w tym zeszycie „Zapisek Historycznych”, liczącej w sumie ponad 830 pozycji, kierując się kryterium występowania określenia geograficznego w tytule, znaleźć można zaledwie około 20 pozycji poświęconych Inflantom czy nawiązujących do problematyki inflanckiej. Jeśli zauważymy przy tym, że z tego cztery pozycje to recenzje², jedna to praca redakcyjna³, inna to edycja niewielkiego źródła, wizytacji zamków inflanckich z 1488 r.⁴, trzy lub cztery mają

¹ W przypadku twórczości naukowej M. Biskupa używanie pojęcia „Inflanty” dla terytorium równoznacznego z dzisiejszymi republikami Łotwą i Estonią, określanego też często dla innych epok jako „kraje bałtyckie” (łącznie z powstałą w 1918 r. Republiką Litewską), „prowincje (lub gubernie) bałtyckie” Rosji, a wcześniej także Szwecji, „Pribałtika” w nomenklaturze rosyjskiej lub „Baltikum” w niemieckiej, jest o tyle uzasadnione, że jego zainteresowania koncentrowały się przede wszystkim na średniowieczu oraz epoce wczesnonowożytnej, kiedy pojęcie „Inflanty” (najpierw w wersji łacińskiej jako „Livonia”, następnie niemieckiej jako „Livland”) ukształtowało się i było powszechnie używane.

² Recenzje z następujących prac: F. Benninghoven, *Die Burgen als Grundpfeiler der spätmittelalterlichen Wehrwesens in preussisch-livländischen Deutschordensstaat*, [in:] *Die Burgen im deutschen Sprachraum: ihre rechts- und verfassungsgeschichtliche Bedeutung*, hrsg. v. H. Patze, Bd. 1 (Vorträge und Forschungen, [Bd.] 19), Sigmaringen 1976, s. 565–600 (Zapiski Historyczne (dalej cyt. ZH), t. 43: 1978, z. 4, s. 152–153); Wolter von Plettenberg, *Der größte Ordensmeister Livlands*, hrsg. v. N. Angermann, Lüneburg 1985 (ZH, t. 52: 1987, z. 2, s. 124–125); *Deutschland – Livland – Rußland. Ihre Beziehungen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert. Beiträge aus dem Historischen Seminar der Universität Hamburg*, hrsg. v. N. Angermann, Lüneburg 1988 (ZH, t. 55: 1990, z. 2–3, s. 115–117); M. Hellmann, *Livland und das Reich: das Problem ihrer gegenseitigen Beziehungen*, München 1989 (ZH, t. 57: 1992, z. 4, s. 145–146).

³ O niej nieco więcej w dalszej części tekstu.

⁴ Oprócz publikacji w „Zapiskach Historycznych” (*Wizytacja zamków zakonu krzyżackiego w Inflantach z 1488 roku*, ZH, t. 49: 1984, z. 1, s. 119–128) M. Biskup opublikował to źródło także w Estonii (idem, *Saksa ordu linnuste visitatsioon Liivimaal 1488. aastal*, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateadused, Kd. 34: 1985, Nr. 3, s. 278–286) oraz na Łotwie (idem, *Vācu*

charakter naukowych sprawozdań z konferencji i podróży naukowych oraz relacji o zbiorach archiwalnych⁵, w innych natomiast Inflanty występują w szerszym kontekście, a w zasadzie tylko jedna poświęcona jest Inflantom u schyłku średniowiecza na szerszym tle międzynarodowym⁶, to rzeczywiście trudno byłoby stwierdzić, że M. Biskup prowadził gruntowne i systematyczne badania nad historią tego regionu. Organizując przed dziesięciu laty dedykowaną M. Biskupowi konferencję w osiemdziesięciolecie jego urodzin, zatytułowaliśmy ją jednak świadomie i bez żadnej przekory „Prusy i Inflanty między średniowieczem a nowożytnością”, traktując poniekąd oba te terytoria jako główne geograficzne filary dorobku naukowego jubilata⁷. Choć bowiem najważniejsze prace autorskie i edycje źródłowe M. Biskupa dotyczą tematyki pruskiej na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych, to jednak – w nieco innych kategoriach: inspiracji, organizacyjnego i koncepcyjnego wsparcia – zasługi M. Biskupa dla polskich badań nad Inflantami są trudne do przecenienia. Jest to szczególnie dobrze widoczne, jeśli zdamy sobie sprawę z mizerni polskiej historiografii inflanckiej w odniesieniu do średniowiecza i czasów nowożytnych i w ogóle ciągle odczuwalnej marginalności tej problematyki w polskich badaniach⁸.

Jeśli jednak w ostatnich mniej więcej 30–40 latach możemy dostrzegać pewne, ciągle zresztą narastające, ożywienie w tym zakresie, to jest to w pierwszej kolejności zasługą działalności właśnie Mariana Biskupa. Można, jak sądzę, wskazać kilka przyczyn i przesłanek jego aktywności w tym zakresie. Pierwsze to badania M. Biskupa nad dziejami Prus i państwa zakonu krzyżackiego, które w sposób naturalny musiały zwracać uwagę także na inflancką gałąź Zakonu i na w jakimś zakresie analogiczną do pruskiej niemiecką kolonię w Inflantach. M. Biskup był uczniem Karola Górskiego, który wywodził się ze środowiska poznańskiego, gdzie jeszcze przed wojną pojawiło się zainteresowanie problematyką bałtycką (Leon Koczy). Po wojnie, w Toruniu, K. Górski był jednym z ważnych przedstawicieli nurtu pol-

ordenpiļu vizitācija Livonijā 1488. gadā, [in:] *Pētījumi par ordenpilīm Latvijā*, sast. I. Ose (Latvijas viduslaiku pilis, III), Rīga 2002, s. 373–388).

⁵ Idem, *Źródła do początków kontrreformacji polskiej w Inflantach w bibliotekach szwedzkich*, Odrodzenie i Reformacja w Polsce, t. 15: 1970, s. 203–221 (to samo po estońsku w publikacji Estońskiej Akademii Nauk: *Materjale Rootsi raamatukogudes Poola vastureformatsiooni algusest Liivimaal 1580-ndatel aastatel*, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateadused, Kd. 20: 1971, Nr. 2, s. 157–172); idem, *Konferencja historyków krajów bałtyckich w Tallinie*, ZH, t. 37: 1972, z. 3, s. 179–181. O innych tekstach sprawozdawczych będzie szerzej mowa nieco dalej.

⁶ Idem, *Livland als politischer Faktor im Ostseeraum zur Zeit der Kalmarer Union (1397–1521)*, [in:] *Der Deutsche Orden in der Zeit der Kalmarer Union 1397–1521*, hrsg. v. Z. H. Nowak, R. Czaja (Ordines militares, 10), Toruń 1999, s. 99–133.

⁷ *Prusy i Inflanty między średniowieczem a nowożytnością. Państwo – społeczeństwo – kultura. Zbiór studiów*, red. B. Dybaś, D. Makiła, Toruń 2003.

⁸ Por. omówienia polskich badań nad Inflantami w średniowieczu (Roman Czaja) i epoce nowożytnej (Jürgen Heyde): R. Czaja, *Das mittelalterliche Livland in polnischer Forschung*, ZH, t. 76: 2011, z. 4, s. 107–113; J. Heyde, *Inflanty w epoce nowożytnej w świetle polskich badań*, ibid., t. 73: 2008, z. 4, s. 89–97.

skich badań nad problematyką północną. Już w latach czterdziestych zwracał także uwagę na deficyt polskich badań nad Inflantami⁹.

Oczywiście w tym czasie podjęciu takich badań nie sprzyjała sytuacja polityczna. Łotwa i Estonia były republikami radzieckimi, dostęp do tamtejszych archiwów i kontakty z miejscowymi historykami były bardzo utrudnione. Sytuacja zaczęła zmieniać się po 1956 r., co zbiegło się w naukowej biografii Mariana Biskupa z jednym z najważniejszych wydarzeń, jakim było objęcie w 1958 r. funkcji redaktora „Zapisek Historycznych”. W tym czasie czasopismo, powołane do życia w 1908 r., w długiej ewolucji przekształcało się z informacyjnego biuletynu wydającego go Towarzystwa Naukowego w Toruniu w historyczny kwartalnik poświęcony historii Pomorza. Poniekąd rozwój czasopisma był efektem rozszerzenia się zakresu pojęcia „Pomorze” w polskiej historiografii po 1945 r. i zdefiniowania pojęcia „Wielkie Pomorze” jako „ziemi między Odrą, Łyną i Bałtykiem”¹⁰. Dodatkowym czynnikiem rozwoju było powołanie w 1945 r. w Toruniu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, ergo powstanie silnego środowiska akademickiego, także historycznego. Z pewnością wielką zasługą M. Biskupa jako redaktora „Zapisek Historycznych” było podjęcie tego nurtu rozwoju czasopisma, a także swego rodzaju „ekspansja” zakresu zainteresowań periodyku na obszary sąsiadujące z Wielkim Pomorzem, w tym na tereny niemieckie tuż za Odrą, obszar ówczesnych radzieckich republik bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia), a także częściowo na obszar Skandynawii. Jej elementem było także pozyskiwanie tekstów dotyczących tych tematów od autorów nie tylko z Polski, ale także z wymienionych obszarów zainteresowania. W rezultacie, by podsumować ten wątek rozważań, z biegiem czasu „Zapiski Historyczne” stały się jednym z ważniejszych międzynarodowych czasopism zajmujących się strefą Morza Bałtyckiego, zwłaszcza południową jej częścią.

Wspomniana „ekspansja” miała charakter oczywiście jak najbardziej pokojowy, a w odniesieniu do obszarów inflanckich ciągle występowały ograniczenia w kontaktach z tamtejszymi historykami. Niemniej jednak Marianowi Biskupowi udawało się już w latach sześćdziesiątych XX w. docierać do autorów z Estonii i Łotwy, a także do zajmujących się tą problematyką historyków rosyjskich, których teksty ukazywały się na łamach „Zapisek”¹¹. Trzeba przyznać, że były to teksty pisane przez historyków, którzy mimo wszelkich ograniczeń systemu osiągnęli wysoki poziom badań i także z tego powodu, nie tylko ze względu na pewną ich egzotykę w polskim czasopiśmie naukowym, ich publikacja była niezwykle ważna. Można tu wymienić łotewskiego historyka (pochodzenia ukraińskiego) Wasilija Doroszenkę¹² czy estońskiego historyka Enna Tarvela, który w 1969 r. opublikował na łamach „Zapisek” klasyczny już tekst na temat pozycji ustrojowej Inflant

⁹ R. Czaja, op.cit., s. 108–109.

¹⁰ M. Biskup, *Toruńskie „Zapiski Historyczne” w latach 1958–2003. Kierunki działań*, ZH, t. 72: 2007, z. 2–3, s. 15.

¹¹ Ibid., s. 26.

¹² W. W. Doroszenko, *Badania historiografii radzieckiej z lat 1945–1961 nad dziejami Łotwy i Estonii w okresie feudalizmu*, ZH, t. 28, 1963, z. 3, s. 343–378.

w ramach Rzeczypospolitej w latach 1561–1621, będący poniekąd nawiązaniem i kontynuacją rozważań polskiego historyka Edwarda Kuntzego w okresie międzywojennym¹³. Także w 1969 r. opublikowany został w „Zapiskach” tekst estońskiego historyka Suleva Vahtre o kronikach inflanckich w średniowieczu i czasach nowożytnych¹⁴. Ten zainicjowany w latach sześćdziesiątych nurt był kontynuowany przez M. Biskupa jako redaktora „Zapisek Historycznych” także w kolejnych dziesięcioleciach. W „Zapiskach” pojawiały się w latach siedemdziesiątych teksty rosyjskich historyków, Vadima B. Vilinbachowa¹⁵ czy Igora P. Szaskolskiego¹⁶, w latach osiemdziesiątych estońskiego historyka Priita Raudkivi¹⁷, a już w latach dziewięćdziesiątych – łotewskiego historyka Heinrihsa Strodsa¹⁸. Pojawiały się też dotyczące tej problematyki teksty historyków niemieckich, by z zupełnie różnych obszarów wymienić z jednej strony ważny, koncepcyjny artykuł Klausa Zernacka o paradygmacie Europy Północno-Wschodniej¹⁹ czy – z drugiej strony – dotyczący dziejów Kurlandii i jej związków z Rzeczpospolitą tekst Almut Bues²⁰. Oczywiście paletę tę uzupełniały teksty licznych polskich historyków, by tytułem przykładu wymienić Władysława Czaplińskiego²¹ i Henryka Wisnera, który na łamach „Zapisek Historycznych” opublikował m.in. dwa z serii swoich tekstów dotyczących rozgrywanych głównie na terenie Kurlandii wojen polsko-szwedzkich w drugim i trzecim dziesięcioleciu XVII w.²²

¹³ E. Tarvel, *Stosunek prawnopaństwowy Inflant do Rzeczypospolitej oraz ich ustrój administracyjny w latach 1561–1621*, *ibid.*, t. 34: 1969, z. 1, s. 49–77; E. Kuntze, *Organizacja Inflant w czasach polskich*, [in:] *Polska a Inflanty*, red. J. Borowik (Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, t. 34; seria Baltikum, z. 14), Gdynia 1939, s. 1–53; inny tekst Enna Tarvela opublikowany na łamach „Zapisek”: idem, *Wspólne cechy najstarszych jednostek pomiaru ziemi w Europie Wschodniej*, ZH, t. 36: 1971, z. 2, s. 27–55.

¹⁴ S. Vahtre, *Kroniki bałtyckie (inflanckie) XIII–XVIII wieku jako źródła historyczne*, *ibid.*, t. 34: 1969, z. 4, s. 73–89.

¹⁵ W. B. Wilinbachow, *Ruś a niemiecki podbój Inflant (część I)*, *ibid.*, t. 36: 1971, z. 4, s. 9–35; idem, *Ruś a niemiecki podbój Inflant (część II)*, *ibid.*, t. 37: 1972, z. 1, s. 7–24.

¹⁶ I. P. Szaskolskij, *Cele wojen szwedzkich przeciwko Rosji w XVI i początkach XVII w.*, *ibid.*, t. 40: 1975, z. 2, s. 37–54.

¹⁷ P. Raudkivi, *Miejsce konfederacji z Walk (Valga) (grudzień 1435 – grudzień 1441) w inflanckiej wspólnocie politycznej*, *ibid.*, t. 54: 1989, z. 1, s. 7–25.

¹⁸ H. Strods, *Życie i twórczość naukowa Bolesława Breżgo, historyka wschodniej Łotwy (Łatgalii – Inflant Polskich) (1887–1957)*, *ibid.*, t. 58: 1993, z. 2–3, s. 27–46.

¹⁹ K. Zernack, *Główne problemy historii północno-wschodniej Europy*, *ibid.*, t. 50: 1985, z. 4, s. 25–38.

²⁰ A. Bues, *Stosunki Kurlandii z Rzeczpospolitą u schyłku XVI i w XVII wieku*, *ibid.*, t. 63: 1998, z. 1, s. 43–57.

²¹ W. Czapliński, *Stanowisko państw skandynawskich wobec sprawy inflanckiej w latach 1558–1561*, *ibid.*, t. 28: 1963, z. 3, s. 379–406; idem, *Nowa praca duńska o kwestii inflanckiej w drugiej połowie XVI w.*, *ibid.*, t. 39: 1974, z. 2, s. 103–109.

²² H. Wisner, *Kampania inflancka Krzysztofa Radziwiłła w latach 1617–1618*, *ibid.*, t. 35: 1970, z. 1, s. 9–34; idem, *Wojna polsko-szwedzka w Inflantach 1621–1622*, *ibid.*, t. 56: 1991, z. 4, s. 45–69; por. też: idem, *Spór o rozejm litewsko-szwedzki w Baldenmojzie z 1627 roku*, *ibid.*, t. 66: 2001, z. 1, s. 23–35.

Starania Mariana Biskupa w zakresie badań na Inflantami i upowszechniania tej problematyki wśród polskich historyków nie ograniczyły się do owego, poniekąd ekstensywnego wymiaru. Jeśli sam bezpośrednio nie zajmował się on badawczo kwestiami inflanckimi, to z czasem zaczął inspirować prowadzenie takich badań. Oparciem instytucjonalnym była praca M. Biskupa od lat pięćdziesiątych XX w. w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, w jego Zakładzie Historii Pomorza. Kierując toruńską placówką Instytutu, miał on możliwość inicjowania badań nad Inflantami, co podjął w latach siedemdziesiątych, angażując do pracy w tej placówce Jana Kostrzaka i stając się promotorem jego rozprawy doktorskiej. Kostrzak na prowadzonym na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika przez M. Biskupa seminarium magisterskim przygotował pracę o stosunku inflanckiej gałęzi zakonu krzyżackiego do wojen polsko-krzyżackich na początku XV w., która w dwóch częściach została opublikowana na łamach „Zapisek Historycznych” w latach 1974–1975²³. Tematyka obronionej w 1982 r. rozprawy doktorskiej J. Kostrzaka stanowiła w stosunku do tych badań, pozostających w orbicie zainteresowań problematyką pruską i wojen krzyżackich, znaczący jakościowy krok naprzód. Otóż autor zajął się w swojej opublikowanej ostatecznie w 1985 r. dysertacji problematyką wewnątrzinflancką, mianowicie ukształtowaniem się, rozwojem i działaniem ogólnoinflanckich zgromadzeń stanowych do połowy XV w.²⁴ Praca J. Kostrzaka była – nie tylko w zakresie mediewistyki, przynajmniej w okresie powojennym – pierwszą w polskiej historiografii poważną monografią odnoszącą się do problematyki inflanckiej. W związku z tym dawała ona też stosunkowo szeroki zakres wiedzy ogólnej na temat średniowiecznych Inflant i stanowi do dzisiaj dobry punkt wyjścia do badań nad tą problematyką. Z pewnością daje ona również solidną podstawę do odejścia od traktowania średniowiecznych Inflant jako niemal bliźniaczej odmiany krzyżackiego władztwa w Prusach. Problematyka stanowa była obecna także w dalszych pracach J. Kostrzaka, publikowanych w latach osiemdziesiątych i na początku dziewięćdziesiątych, także – przy niewątpliwym poparciu M. Biskupa – w języku niemieckim²⁵.

Nowe perspektywy w możliwości prowadzenia polskich badań nad dziejami Inflant otworzyły przemiany polityczne w Europie Środkowej, upadek komunizmu i Związku Radzieckiego, w rezultacie powstanie (czy odrodzenie) niepodległych

²³ J. Kostrzak, *Stanowisko inflanckich władz zakonnych wobec wojen polsko-krzyżackich w latach 1409–1422 (Część 1)*, ibid., t. 39: 1974, z. 4, s. 7–28; idem, *Stanowisko inflanckich władz zakonnych wobec wojen polsko-krzyżackich w latach 1409–1422 (Część 2)*, ibid., t. 40: 1975, z. 1, s. 33–52. Por. R. Czaja, op.cit., s. 110.

²⁴ J. Kostrzak, *Narodziny ogólnoinflanckich zgromadzeń stanowych od XIII do połowy XV w.*, Warszawa–Poznań–Toruń 1985.

²⁵ Idem, *Frühe Formen der altlivländischen Landtage*, Jahrbuch für Geschichte Osteuropas, Bd. 32: 1984, H. 2, s. 163–198; idem, *Rola Inflant w pierwszym okresie walki zakonu krzyżackiego z unią polsko-litewską w latach 1385–1404*, ZH, t. 51: 1986, z. 1, s. 9–21; idem, *Rola i funkcje inflanckich stanów w XV wieku jako problem badawczy*, [in:] *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII wieku ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. H. Nowak, Toruń 1992, s. 181–187.

i demokratycznych republik Łotwy i Estonii. Ułatwiło to kontakty z tamtejszymi środowiskami naukowymi, ale także dostęp do znajdujących się na terenie tych krajów zbiorów archiwalnych i bibliotecznych, interesujących polskich historyków, odnoszących się do średniowiecznych i nowożytnych dziejów Inflant. Z punktu widzenia inspirowanych przez Mariana Biskupa polskich badań nad Inflantami przełom polityczny przyniósł jednak wymierną stratę, gdy w ramach „pospolitego ruszenia” dla tworzącej się nowej dyplomacji w demokratycznej Polsce do służby tej zaangażowany został także uczeń prof. Biskupa, dr Jan Kostrzak, słusznie uważany za jednego z nielicznych w Polsce znawców krajów bałtyckich i mający tam kontakty w środowiskach naukowych. J. Kostrzak był najpierw zatrudniony przy tworzeniu polskiej placówki w Rydze, a następnie objął kierownictwo placówki w Tallinnie. Te funkcje jego ucznia były jednak czynnikiem, który ułatwił M. Biskupowi złożenie wizyt najpierw na Łotwie (czerwiec 1992 r.), a następnie w Estonii (czerwiec 1993 r.), w rezultacie – nakreślenie w dwóch opublikowanych kolejno w „Zapiskach Historycznych” tekstach programu polskich badań nad dawnymi Inflantami²⁶.

Oba teksty, formalnie rzecz biorąc, są sprawozdaniami z pobytów w związku z serią wykładów (Łotwa) lub konferencją (Estonia), ale w związku z wyraźnie podkreślanym wsparciem polskich placówek dyplomatycznych i personalnie dr. Jana Kostrzaka obaubyty, zresztą dość długie (dwa tygodnie na Łotwie, tydzień w Estonii), pozwoliły nie tylko na całkiem dobre zwiedzenie obu krajów, ale także na nawiązanie szerokich kontaktów z historykami łotewskimi i estońskimi oraz na wstępną, chociaż całkiem dokładną (zwłaszcza w przypadku Łotwy) penetrację zbiorów archiwalnych i bibliotecznych Rygi, Tallinna i Tartu (Dorpatu). Trzeba zresztą przyznać, że w sprawozdaniach Mariana Biskupa mamy do czynienia z wyraźną różnicą między Łotwą a Estonią. O ile w przypadku wizyty estońskiej znajdujemy z jednej strony ciekawe spostrzeżenia na temat sytuacji nauki historycznej i niezwykle wartościowych zbiorów archiwalnych, z drugiej jednak konstatację o wyraźnym ukierunkowaniu historiografii estońskiej na Skandynawię, zachodnią Europę, Amerykę, a przytaczane wspólne deklaracje z władzami instytucji naukowych o planowanych wizytach, udziałach w konferencjach etc. brzmią cokolwiek kurtuazyjnie, o tyle relacja z wizyty łotewskiej jest obszerniejsza, w wielu aspektach dużo konkretniejsza i przede wszystkim formułująca program badań dla polskich historyków. M. Biskup wyraźnie dostrzega wzajemne zainteresowanie i rysującą się współpracę historiografii łotewskiej i niemieckiej, ale bardzo szeroko nakreśla konteksty, w jakich Łotwa (a dokładnie Kurlandia i południowe Inflanty) powinna być przedmiotem zainteresowania polskiej historiografii, formułuje konkretne tematy, a przede wszystkim dużo więcej miejsca niż w przypadku Estonii poświęca zbiorom archiwalnym i bibliotecznym Rygi.

²⁶ M. Biskup, *Z wędrówek po archiwach, bibliotekach i historycznych regionach Łotwy*, ZH, t. 58: 1993, z. 2-3, s. 75-84; idem, *Z życia środowisk historycznych w Estonii*, ibid., t. 59: 1994, z. 2-3, s. 65-69.

Marian Biskup podczas pobytu na Łotwie w czerwcu 1992 r. wygłosił kilka wykładów na uniwersytecie ryskim, w których mówił o dziejach Prus krzyżackich w średniowieczu, oczywiście odnosząc je porównawczo do Inflant w tej epoce. Już to sprawiało, że kontakt z historycznym środowiskiem na Łotwie był intensywniejszy niż poprzez okazjonalne wystąpienie na konferencji, jak to miało miejsce w przypadku Estonii. Prof. Biskupa gościł Ilgvars Misāns, już wówczas wybijający się łotewski mediewista, historyk o szerokich kontaktach międzynarodowych, do dzisiaj odgrywający ciągle bardzo ważną rolę w łotewskiej nauce historycznej (*nota bene* także członek Rady Redakcyjnej „Zapisek Historycznych”). Misāns, mający znakomite kontakty z historykami niemieckimi (m.in. z Erwinem Oberländerem, czego efektem był opublikowany w 1993 r. tom zbiorowy poświęcony historii Kurlandii²⁷), zawsze dążył też (co wiem z własnych z nim późniejszych kontaktów) do ożywienia relacji między historykami polskimi i łotewskimi, między innymi poprzez wykształcenie badacza łotewskiego znającego język polski, który mógłby się zająć badaniem polskiego okresu w dziejach Inflant. Sam Misāns, posługujący się językiem polskim, koncentruje się w swoich badaniach na średniowieczu. Inny łotewski historyk, znający znakomicie język polski Ēriks Jēkabsons, zajmuje się przede wszystkim historią XX w. i tylko okazjonalnie zagłębia się w czasy nowożytne.

W swojej relacji z pobytu na Łotwie Marian Biskup bardzo wyraźnie postawił postulat zajęcia się „polskim faktorem” (jak to sformułował) w dziejach nowożytnych Inflant po 1561 r., co w pewnym sensie miałoby równoważyć intensywne badania i dyskusje toczone nad „faktorem niemieckim”. Postulat ten został podparty z jednej strony wspomnianymi informacjami o zbiorach źródeł, z drugiej – prezentacją pewnej tradycji historiograficznej. M. Biskup daje w swoim tekście w pierwszej kolejności charakterystykę zespołów źródeł dotyczących miasta Rygi oraz Kurlandii (archiwa: książęce i krajowe), jak na charakter jego tekstu dość wyczerpujące, chociaż w tym drugim przypadku nie mógł, niestety, skorzystać z opublikowanego równoległe tekstu Beaty Krajevskiej i Teodorsa Zeidsa²⁸. Poniżej bardziej inspirujące były wskazówki autora dotyczące materiałów źródłowych dotyczących tzw. Inflant Polskich ze stolicą w Dyneburgu, czyli współczesnej Łatgalii, terytorium ukształtowanego ostatecznie po utracie większości Inflant na północ od Dźwiny, co potwierdził pokój w Oliwie (1660). Terytorium temu nadano w 1677 r. status „zwykłego” województwa, chociaż określanego jako „Księstwo Inflanckie”, formalnie kondominium polsko-litewskiego, faktycznie ściślej związanego z Wielkim Księstwem Litewskim. M. Biskupowi podczas jego wizy-

²⁷ *Das Herzogtum Kurland 1561–1795. Verfassung, Wirtschaft, Gesellschaft*, hrsg. v. E. Oberländer, I. Misans, Lüneburg 1993.

²⁸ B. Krajevská, T. Zeids, *Zwei Kurländische Archive und ihre Schicksale*, [in:] *Das Herzogtum Kurland 1561–1795*, s. 13–28. Trzeba też zauważyć, że w informacji nie zostały uwzględnione przechowywane w Rydze bardzo bogate materiały dotyczące tzw. powiatu piltyńskiego (por. B. Dybaś, *Materiały źródłowe do dziejów województwa inflanckiego i powiatu piltyńskiego w Państwowym Archiwum Historycznym Lotwy w Rydze*, Archeion, t. 101: 2000, s. 87–92).

ty w Łotewskim Państwowym Archiwum Historycznym pokazano tylko jedną z ksiąg grodzkich dyneburskich, ale był to trop, który pozwolił na stwierdzenie, że w ryskim archiwum przechowywana jest całość tego zespołu dla XVIII w.²⁹ Bardziej może jeszcze istotne było wskazanie na tradycję badań nad dziejami Inflant Polskich i przywołanie w szerszych omówieniach postaci lepiej może znanego Gustawa Manteuffla (1832–1916) i zdecydowanie mniej znanego Bolesława Breżgo (1887–1957). Szczególnie temu drugiemu poświęcił M. Biskup sporo uwagi, nie tylko charakteryzując jego badania oraz publikacje, zwłaszcza te dotyczące Inflant Polskich edycje źródłowe, ale też wnikliwie omawiając pozostawioną przez niego spuściznę, przechowywaną częściowo w Łotewskim Państwowym Archiwum Historycznym, częściowo w Łotewskiej Bibliotece Narodowej. Warto zaznaczyć, że równoległe z omawianym sprawozdaniem M. Biskupa z podróży łotewskiej ukazał się na łamach „Zapisek Historycznych” obszerny szkic biograficzny Bolesława Breżgo, przygotowany przez łotewskiego historyka Heinrihsa Strodsa i zaopatrzone w bibliografię prac naukowych Breżgo, zarówno publikowanych, jak i pozostawionych w rękopisie³⁰.

Ta obszerna charakterystyka dwóch sprawozdań Mariana Biskupa z jego „inflanckich” podróży w latach 1992–1993 jest o tyle uzasadniona, że oba teksty nie pozostały li tylko epizodami w działalności naukowej i organizacyjnej autora. W miarę sił i możliwości podtrzymywał on kontakty „konferencyjne” z Łotwą, uczestnicząc m.in. w 1994 r. w organizowanej z inicjatywy Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Rydze (a personalnie przez jej radcę kulturalnego, prawnika, dr. Jarosława Sozańskiego) konferencji poświęconej kontaktom między Polską a Łotwą od XVI do XX w.³¹ Także w zorganizowanej z inicjatywy M. Biskupa w 1995 r. w Towarzystwie Naukowym w Toruniu konferencji poświęconej północnym ziemiom Rzeczypospolitej w epoce rozbiorów uczestniczyli, obok litewskich, historycy łotewscy (wspomniany Heinrihs Strods i Gvido Straube³²).

Można powiedzieć jednak, że promowanie przez Mariana Biskupa badań nad dawnymi Inflantami przyniosło efekt strukturalny. Kierując do przejścia na emeryturę (koniec 1992 r.) toruńskim Zakładem Historii Pomorza Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, doprowadził do przemianowania go w Zakład Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich IH PAN. W efekcie, ponieważ na miejsce działa-

²⁹ B. Dybaś, *Księgi grodzkie dyneburskie w Łotewskim Państwowym Archiwum Historycznym w Rydze*, ZH, t. 61: 1996, z. 4, s. 111–117.

³⁰ H. Strods, *Życie i twórczość naukowa Bolesława Breżgo*, passim.

³¹ M. Biskup, *Niektóre potrzeby historiografii do dziejów Polskich Inflant (Łatgalia) i Kurlandii w 16.–18. wiekach*, [in:] *Łotwa – Polska. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej nt. „Polsko-łotewskich związków politycznych, ekonomicznych i kulturalnych od XVI w. do 1940 roku”*, red. J. Sozański, Ryga 1995, s. 14–21.

³² H. Strods, *Die Bemühungen des Russischen Reichs zur Unterwerfung des Lehnsherzogtums Kurland und Semgallen im XVIII Jahrhundert*, [in:] *Ziemia północne Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w dobie rozbiorowej 1772–1815. Materiały z konferencji międzynarodowej odbytej w dniach 11–14 maja 1995 r. w Toruniu*, red. M. Biskup, Warszawa–Toruń 1996, s. 115–118; G. Straube, *Die kirchlichen Probleme Kurlands und Livlands im XVIII Jahrhundert*, [in:] *ibid.*, s. 119–123.

jącego w służbie dyplomatycznej Jana Kostrzaka, doprowadził do zatrudnienia w Zakładzie niżej podpisanego z zadaniem podjęcia tematyki inflanckiej, która od tego momentu stała się trwałym elementem zadań badawczych toruńskiego Zakładu (obecnie Pracowni) IH PAN. O ile moje badania skoncentrowały się na terytoriach dawnych Inflant związanych w epoce nowożytnej z polsko-litewską Rzeczypospolitą w aspekcie politycznym i ustrojowym, także pozycji szlachty na obszarach inflanckich w ramach państwa polsko-litewskiego, co zaowocowało m.in. monografią sejmiku powiatu piltyńskiego w XVII w.³³, o tyle zaangażowanie do pracy w Zakładzie w 2006 r. dr. Pawła A. Jeziorskiego – przy bardzo mocnym poparciu M. Biskupa – pozwoliło na podjęcie prac nad przygotowaniem słownika historyczno-geograficznego Inflant Polskich. Prowincja ta (współczesna część Łotwy o nazwie Łatgalia) nie znalazła się w ramach przygotowanego przed ponad dwudziestu laty przez historyków niemieckich *Baltisches Historisches Ortslexikon*. Prace te są obecnie bardzo zaawansowane i stwarzają szanse na rychłe wypełnienie tej luki i stworzenie przez słownik bardzo solidnej podstawy do dalszych badań nad Inflantami Polskimi³⁴.

³³ B. Dybaś, *Na obrzeżach Rzeczypospolitej. Sejmik piltyński w latach 1617–1717 (z dziejów instytucji stanowej)*, Toruń 2004 (należy odnotować, że powstanie tej monografii było także efektem współpracy autora z Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas w Lipsku, w ramach tzw. projektu stanowego, kierowanego przez prof. Michaela G. Müllera); inne przykładowe publikacje dotyczące tej problematyki: idem, *Geschichtsdenken, Integration und Identität in Livland um die Mitte des 18. Jahrhunderts. Zur livländischen Geschichte im historischen Werk Jan August Hylzens*, [in:] *Die Konstruktion der Vergangenheit. Geschichtsdenken, Traditionsbildung und Selbstdarstellung im frühneuzeitlichen Ostmitteleuropa*, hrsg. v. J. Bahlcke, A. Strohmeyer (Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 29), Berlin 2002, s. 81–97; idem, *Unia kurlandzko-piltyńska w drugiej połowie XVII wieku*, ZH, t. 67: 2002, z. 2, s. 27–57; idem, *Powiat piltyński w XVII w. – jego geneza i status w Rzeczypospolitej*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, t. 55: 2003, z. 1, s. 201–215; idem, *Problemy integracji terytoriów inflanckich z Rzeczypospolitą w drugiej połowie XVII wieku. Przypadek piltyński*, [in:] *Prusy i Inflanty między średniowieczem a nowożytnością. Państwo – społeczeństwo – kultura*, red. B. Dybaś, D. Makiłła, Toruń 2003, s. 169–180; idem, *Uwagi na temat elity województwa inflanckiego w XVII–XVIII wieku*, [in:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz, E. Dubas-Urwanowicz, P. Guzowski, Białystok 2003, s. 243–253; idem, *Stift Pilten oder Kreis Pilten? Ein Beitrag zur konfessionellen Politik Polen-Litauens in Livland im 17. Jahrhundert*, [in:] *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Frühen Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag*, hrsg. v. J. Bahlcke, K. Lambrecht, H.-Ch. Maner, Leipzig 2006, s. 507–520; idem, *Johann Reinhold Patkul (1660–1707) – między państwem absolutnym a państwem stanowym*, [in:] *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, s. 403–412; idem, *Terytoria inflanckie w ramach Rzeczypospolitej (1561–1795)*, [in:] *Rzeczypospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?*, red. B. Dybaś, P. Hanczewski, T. Kempa, Toruń 2007, s. 179–192.

³⁴ Obszernie na temat koncepcji projektu: P. A. Jeziorski, *Projekt „Słownika historyczno-geograficznego Inflant Polskich do roku 1772”*. *Wstępne uwagi na temat koncepcji*, ZH, t. 72: 2007, z. 2–3, s. 145–167. Projekt był poddany dyskusji zarówno w Polsce, jak i na arenie międzynarodowej – w Niemczech i na Łotwie; na ten temat oraz na temat aktualnego stanu prac, podstawy źródłowej oraz koncepcji struktury Słownika zob. idem, *Das Projekt des historisch-geographischen Lexikons von Polnisch Livland bis 1772*, *ibid.*, t. 76: 2011, z. 4, s. 115–127. Por. także teksty tego autora, powstałe na marginesie prac nad wspomnianym Słownikiem: idem, *Dyneburg w ostatnim stuleciu istnienia*

Ogólnie rzecz biorąc, można stwierdzić, że działania Mariana Biskupa związane z rozwojem polskich badań nad dziejami dawnych – średniowiecznych i nowożytnych – Inflant zostały wyraźnie zintensyfikowane od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w., co było oczywistym następstwem zachodzących wówczas przemian w Europie Środkowej i otwierających się przez to możliwości prowadzenia badań na terenie krajów byłego Związku Radzieckiego. Oprócz sformułowania programu takich badań, przede wszystkim w omówionym szeroko wyżej sprawozdaniu z odbytej w 1992 r. naukowej podróży na Łotwę, oraz zainicjowania, wdrożenia i stymulowania w kolejnych latach tych badań w aspekcie organizacyjno-instytucjonalnym – w ramach Instytutu Historii PAN, trzeba tu koniecznie wymienić ważne własne prace autorskie i redaktorskie M. Biskupa. Ze względu na ich syntetyczny charakter ich znaczenie dla dalszych badań nad Inflantami, nie tylko zresztą polskich, jest trudne do przecenienia. Są to m.in. dwa teksty w języku niemieckim, które powstały na bazie referatów wygłoszonych podczas toruńskich konferencji z cyklu „Ordines Militares”, opublikowane w 1990 i 1999 r.³⁵ Znaczenie obu, zwłaszcza jednak drugiego, poświęconego roli Inflant jako czynnika politycznego w strefie Morza Bałtyckiego w epoce unii kalmarskiej, polega na tym, że wprowadziły one do szeroko już wówczas rozwiniętej dyskusji na temat zakonu krzyżackiego i innych zakonów rycerskich właśnie element inflancki. Rozpatrując rolę polityczną Inflant w szeroko rozumianym XV stuleciu, M. Biskup widzi tamtejsze struktury nie jako poniekąd cień państwa krzyżackiego w Prusach, lecz jako samodzielny i bardzo ważny, a nawet coraz ważniejszy – w miarę słabnięcia gałęzi pruskiej, czynnik polityczny na arenie międzynarodowej w tej części Europy, charakteryzujący się przy tym bardzo złożoną strukturą wewnętrzną, co nie pozostaje bez wpływu na politykę zagraniczną. *Nota bene* unia kalmarska jawi się tutaj raczej jako pretekst, jako swego rodzaju tło; złączone unią państwa – razem czy osobno, Dania lub Szwecja – mimo oczywistych interesów na wschodnich wybrzeżach Bałtyku nie są najważniejszymi partnerami w toczonej tu grze politycznej. Dużo ważniejsza jest Litwa czy rosnąca w siłę Moskwa, ale także Polska oraz państwo krzyżackie w Prusach.

W tym samym mniej więcej czasie, w roku 2000, Marian Biskup opublikował bardzo ważny tekst o charakterze przeglądowo-polemicznym, poświęcony „nowym badaniom nad dziejami i losami Niemców bałtyckich”. Ukazał się on niemal

Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Przyczynek do dziejów społecznych i gospodarczych miasta, [in:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010, s. 409–439; idem, *Właściciele majątków ziemskich na terenie Inflant Polskich u schyłku XVI wieku*, [in:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 3: *Inflanty Polskie*, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2012, s. 51–79.

³⁵ M. Biskup, *Der Deutsche Orden im Reich, in Preussen und Livland im Banne habsburgischer Politik in der zweiten Hälfte des 15. und zu Beginn des 16. Jahrhunderts*, [in:] *Die Ritterorden zwischen geistlicher und weltlicher Macht im Mittelalter*, hrsg. v. Z. H. Nowak (Ordines Militares, 5), Toruń 1990, s. 101–125; idem, *Livland als politischer Faktor*, passim.

równolegle w języku polskim i języku niemieckim³⁶. Formalnie rzecz biorąc, tekst ten dotyczy kilku opublikowanych w latach dziewięćdziesiątych XX w. prac odnoszących się do dziejów tej grupy, w lwiej części koncentruje się jednak na jednej publikacji, mianowicie na wydanej w 1994 r. w serii „Deutsche Geschichte im Osten Europas” pracy *Baltische Länder* pod redakcją Gerta von Pistohlkorsa³⁷. Jest to o tyle zrozumiałe, ponieważ jest to najważniejsza niemieckojęzyczna publikacja na temat Inflant, która ukazała się w ostatnich latach. M. Biskup dość dokładnie relacjonuje strukturę i treść tego dzieła, podkreślając jego zalety, ale też punktując jego niedostatki, zarówno te wynikające z dość dyskusyjnej koncepcji całej serii, jak i te biorące się uchybień autorów tomu „bałtyckiego”, zwłaszcza jeśli chodzi o wykorzystanie innej, poza niemiecką, literatury przedmiotu, *ergo* – uwzględnienia innego niż niemiecki punktu widzenia. Problem tej serii, co M. Biskup w swoim artykule odnotowuje także w odniesieniu do dotyczącego Prus tomu pióra Hartmuta Boockmanna, polega na tym, że autorzy wychodząc z prezentacji jednej grupy etnicznej, jaką byli Niemcy w poszczególnych krajach, często mają tendencję do utożsamiania losów tej grupy z losami całego kraju.

W kwestii wykorzystania przez autorów *Baltische Länder* literatury innej niż niemiecka Marian Biskup koncentruje się oczywiście na polskich badaniach. O ile z uznaniem dostrzega wykorzystanie badań Jana Kostrzaka, zresztą na podstawie prac opublikowanych po niemiecku, o tyle bardzo krytycznie zauważa zupełne zignorowanie polskich badań dotyczących kryzysu inflanckiego około 1560 r. Tu zresztą nie zostały wykorzystane – jak podkreśla – również prace szwedzkie. Partie dotyczące średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych tej książki wyszły spod pióra Heinza von zur Mühlen, XVIII i XIX stulecie omówił Gert von Pistohlkors, natomiast okres od pierwszej wojny światowej Michael Garleff. Przedmiotem rozważań tego ostatniego stał się również los Niemców bałtyckich w czasie drugiej wojny światowej, ich przesiedlenie z Łotwy i Estonii na okupowane tereny polskie, przede wszystkim do Wielkopolski. Tu rozważania M. Biskupa są szczególnie interesujące, gdyż po części odwołuje się do własnych przeżyć z okresu wojny. Odnotowuje, że grupa ta, która jeszcze przed wojną poszła w dużym stopniu na lep nazistowskiej propagandy, została poniekąd przez hitlerowców zinstrumentalizowana i przynajmniej w części „odczuwała moralną dwuznaczność swej sytuacji i okazywała zdecydowanie lepszy stosunek do »polskich podludzi«, z którymi formalnie nie wolno było im utrzymywać innych niż urzędowe kontaktów”³⁸. W tym kontekście warto może odnotować przykład godnej postawy pochodzącego z Dorpatu Ottona Freymutha, który w okresie wojny był dyrektorem Książnicy

³⁶ Idem, *Nowe badania nad dziejami i losami Niemców bałtyckich*, ZH, t. 65: 2000, z. 2, s. 157–185; idem, *Neue Forschungen über die Geschichte der Baltendeutschen*, Acta Poloniae Historica, vol. 82: 2000, s. 131–170.

³⁷ *Baltische Länder*, hrsg. v. G. von Pistohlkors (Deutsche Geschichte im Osten Europas), Berlin 1994 (wyd. 2: 2002).

³⁸ M. Biskup, *Nowe badania*, s. 183.

Miejskiej w Toruniu i przyczynił się do zachowania w dobrym stanie tej biblioteki. M. Biskup starał się bardzo o przywrócenie dobrej pamięci o tej postaci³⁹.

W tym samym okresie, a dokładnie na samym początku XXI w., ukazały się dwie publikacje, które ilustrują działania Mariana Biskupa na rzecz udostępnienia wiedzy na temat Inflant, przynajmniej średniowiecznych, w sposób bardziej syntetyczny, jako podstawy do dalszych badań. Pierwszą z nich był artykuł opublikowany w 2001 r. w tomie zbiorowym pod redakcją Henryka Samsonowicza, poświęconym państwu zakonnym nad Bałtykiem⁴⁰. Omówione w nim zostały państwa (władztwa) zakonne zarówno w Inflantach, jak i w Prusach, przy czym wyraźnie podkreślono wynikające z chronologii prekursorskie doświadczenie inflanckie. Dużo większym przedsięwzięciem był opublikowany rok później przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu tom zbiorowy pod redakcją i częściowo autorstwa M. Biskupa, zatytułowany *Inflanty w średniowieczu*⁴¹. Celem tej publikacji było stworzenie kompendium w języku polskim, podsumowującego dotychczasowe badania nad średniowiecznymi Inflantami i pozwalającego na ich kontynuację oraz ułatwiającego ją, poprzez charakterystykę kluczowych zagadnień dla dziejów tego kraju, takich jak: uformowanie się duchownych władztw terytorialnych w średniowiecznych Inflantach (Marian Biskup), podziały kościelne na tym obszarze (Andrzej Radziwiński), struktury administracyjne (Janusz Tandecki), miasta (Roman Czaja) oraz średniowieczne inflanckie budownictwo warowne (Marian Arszyński). Wszystkie artykuły zaopatrzone są w bardzo cenne zestawienia najważniejszej literatury, a całość uzupełniają: przygotowane przez Kalusa Militzera zestawienie urzędów Zakonu Kawalerów Mieczowych oraz zakonu krzyżackiego w Inflantach oraz profesjonalnie sporządzone indeksy (Paweł A. Jeziorski), zwłaszcza indeks nazw geograficznych i etnicznych, uwzględniający różne warianty nazw miejscowych (niemieckie, łotewskie lub estońskie, oraz – poniekąd antycypując – polskie). Przygotowany przez M. Biskupa dość obszerny wstęp daje m.in. bardzo instruktywny przegląd historiografii inflanckiej z punktu widzenia polskiego badacza.

Podsumowując te rozważania, należy jeszcze raz podkreślić postawioną już na wstępie tezę, że dorobek Mariana Biskupa dotyczący dawnych Inflant, chociaż ilościowo może niezbyt obszerny, był niezwykle ważny dla ożywienia polskich badań inflanckich na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat. Od schyłku lat pięćdziesiątych XX w. działał on bardzo intensywnie na rzecz rozwoju polskich badań nad dziejami dawnych Inflant i umiejscowienia tej krainy w większym stopniu w pol-

³⁹ Na łamach „Zapisek Historycznych” ukazał się w 1999 r. artykuł Tadeusza Zakrzewskiego o Freymucie, którego powstanie zainspirował M. Biskup (T. Zakrzewski, *Życie i działalność kulturalna Ottona Freymutha w okupowanym Toruniu (1940–1944)*, ZH, t. 64: 1999, z. 2, s. 93–118).

⁴⁰ M. Biskup, *Państwa zakonne nad Bałtykiem w XIII–XIV wieku*, [in:] *Rozkwit średniowiecznej Europy*, red. H. Samsonowicz, Warszawa 2001, s. 425–467.

⁴¹ *Inflanty w średniowieczu. Władztwa zakonu krzyżackiego i biskupów*, red. M. Biskup, opr. M. Arszyński, M. Biskup, R. Czaja, K. Militzer, A. Radziwiński, J. Tandecki, indeksy opr. P. A. Jeziorski, Toruń 2002.

skiej świadomości historycznej. Z pewnością sprawił on, że Toruń stał się głównym polskim centrum badawczym na tym polu. Wychodząc od własnych badań dotyczących zakonu krzyżackiego i jego państwa w Prusach na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych, dostrzegł on znaczenie Inflant w tych epokach w strefie Morza Bałtyckiego. Oprócz własnych prac M. Biskupa trzeba tu podkreślić jego rolę inspiratorską i organizatorską, która opierała się na funkcjach pełnionych w kilku organizacjach i instytucjach. Jako pierwszą należy wymienić pełnioną przez niemal półwiecze funkcję redaktora „Zapisek Historycznych”. Problematyka inflancka na łamach czasopisma stała się obecna zarówno w postaci tekstów autorów z krajów bałtyckich, jak i polskich historyków. Wydające „Zapiski” Towarzystwo Naukowe w Toruniu, w którym M. Biskup przez długie lata pełnił funkcję sekretarza generalnego, następnie prezesa, umożliwiała mu podejmowanie inicjatyw konferencyjnych i wydawniczych, także związanych z problematyką inflancką. Przede wszystkim jednak trzeba tu wymienić jego pracę w Instytucie Historii PAN, w jego toruńskiej placówce, w której udało się M. Biskupowi stworzyć niewielkie, ale trwałe środowisko badań nad problematyką inflancką w średniowieczu i czasach nowożytnych. Intensywność i struktura działań M. Biskupa w tym zakresie była zróżnicowana w kolejnych dziesięcioleciach, jednak chyba możemy mówić o ich wzrastającej intensywności. Trzeba też podkreślić, że dostrzegł on znakomicie znaczenie przełomu politycznego po 1989 r. i przede wszystkim bardzo dobrze wykorzystał nową sytuację dla badań inflanckich.

PROFESSOR MARIAN BISKUP
UND DIE POLNISCHE FORSCHUNG ZU LIVLAND

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Polnische Historiographie zur Geschichte Livlands; internationale Wissenschaftskontakte; Lettland; Estland; Organisation historischer Forschung

Auch wenn die Livlandforschung im umfangreichen Werk Marian Biskups quantitativ nicht herausragt, so sind seine Verdienste um die Belebung der polnischen Forschungen zu Livland im Mittelalter und der Frühen Neuzeit schwerlich hoch genug einzuschätzen. Biskups eigenes Interesse an der Region entwickelte sich aus seinen Studien zum Deutschen Orden im 15. und 16. Jahrhundert, so dass er die Rolle dieser Region für die polnische Geschichte erkannte. Marian Biskups Bedeutung für die polnische Forschung zu Livland bestand jedoch vor allem in seinem Wirken als Inspirator und Lehrmeister. An konkreten Schritten sind hier zu nennen: seit den 1960-er Jahren förderte er die livländische Problematik auf den Seiten der von Biskup redigierten Zapiski Historyczne, daneben gab es eigenständige Publikations- und Konferenzvorhaben, die Inspiration und Institutionalisierung von Forschungen zu Livland im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit im

Rahmen der Arbeitsstelle des Instituts für Geschichte der Polnischen Akademie der Wissenschaften. Einen bedeutenden Einschnitt in diesem Wirken Marian Biskups bildete der politische Umbruch der Jahre 1989-1991, welcher die Möglichkeit zu breiteren Kontakten mit lettischen und estnischen Historikern eröffnete und die Nutzung der dortigen Archivbestände ermöglichte.

PROFESSOR MARIAN BISKUP
AND POLISH RESEARCH ON LIVONIA

Summary

Key words: Polish historiography about Livonia; international scientific contacts; Latvia; Estonia; the organization of historical research

Although in terms of quantity the number of works devoted to the problem of Livonia written by Marian Biskup is not considerable, his contribution to the revival of Polish research on Livonia in the Middle Ages and in the Early Modern Period cannot be overestimated. Marian Biskup's interest in the field resulted from his research on the Teutonic Order in the 15th and 16th centuries, which caused that the region started to be appreciated in the history of Poland. However, the role of Marian Biskup in Polish research on Livonia is considerable mainly due to his organizational and inspiring activities, which included promoting the problem of Livonia in *Zapiski Historyczne* from the 1960s, independent publications and organization of conferences, inspiring and institutionalizing the research on Livonia of the Middle Ages and Early Modern Period within Toruń's branch of the Institute of History of the Polish Academy of Sciences. The political breakthrough of 1989-1991 constituted an important turning point in Marian Biskup's activities, for it allowed him to maintain wider contacts with Latvian and Estonian historians and to use Latvian and Estonian archival sources.